sam (str. 6). Gotovo je tudi še s tega vidika izbor ljubavne pesmi za takratne pojme nenavaden, a to, da je cenzura od Primca izbrano »Mino« iztrebila (»ausgemärzt«), ravno kaže, da je tu Primic segel po nečem, kar z običajnim takratnim pojmovanjem ni bilo v skladu. Še en moment govori za to, da bi utegnila »Mina« biti Jarnikova: ravno Jarnik je v Branjih razmeroma bogato zastopan in Primic ga je naravnost obsul s pohvalo. — Od tiskovnih napak, ki so ostale nepopravljene, moti stvarno napačna letnica na str. 190: članek »Vorlesungen« je objavil »Der Aufmerksame« 28. aprila 1812, ne 1813. Nerodna pomota se je vtihotapila v citat iz Vodnikove Pismenosti na str. 173, kjer je S (bohoričice) štirikrat tiskan kot f. A v primeri z obilico pojasnil in dognanj, ki jih izdaja nudi, so navedene malenkosti komajda vredne omembe.

Tehtnejša pa se mi zdi pomanjkljivost izdaje v neki drugi točki: v tem, da v njej Primčeva pisma, torej ravno pisma osrednje osebnosti, niso vsa objavljena v celoti, ampak deloma samo v posnetkih. Velja to za 7 pisem, ki jih je objavil svojčas Jagić v Iztočnikih, za eno pismo, ki ga je objavil Pintar v Archivu, in za obsežno, še neobjavljeno pismo, poslano Marianni von Schick 30. decembra 1811. Prvih 8 pisem Kidrič načeloma ni ponatisnil, ker so bila že objavljena, pismo Marianni pa se mu je za celotno objavo zdelo »zaradi zmedenosti in ponavljanj« preobširno, tako da bi obsegalo »v tisku več od pole« (prim. prvi dve točki načel, po katerih je izdaja izdelana, str. 14). Odločala je torej težnja po ekonomiji. Načelno je to brez dvoma pravilno in upravičeno, zlasti pri nas, kjer je sredstev malo, dela pa veliko. Vendar je vprašanje, ali je to načelo prav v našem slučaju bilo na mestu. Šlo je za končno izdajo, s katero je obravnavana snov enkrat za vselej izročena znanstveni javnosti in bilo bi pač bolj opravičljivo, ob tej edinstveni priliki »zagrešiti« par ponatisov, ko pa pustiti zbirko nepopolno. To tem bolj, ker bi bila v poštev prihajajoča pisma zahtevala kvečjemu dve do tri pole in ker spadajo vsebinsko med najvažnejša in najzanimivejša, zlasti pisma v Iztočnikih (prijatelju Zupanu). Prav iz njih odsevajo bistvene sestavine Primčevega značaja in naziranja s posebno jasnostjo in gotovo ni slučaj, da je Prijatelj v svojih Profilih za očrt Primčeve duševne fiziognomije dobil značilne poteze tako iz pisem v Iztočnikih kakor tudi iz pisma Marianni. Brez dvoma je ostala s tem, da teh pisem v naši zbirki ni, Primčeva slika nepopolna in manj izrazita, ko bi bila drugače. Škoda! Škoda tem bolj, ker razen tega posnetki kljub točnosti v poedinostih v celoti niso tako verni, kakor bi bilo želeti: vsebina v njih ni podana povsod v isti zaporednosti kakor v pismih, ampak razvrščena znatno drugače, zaradi česar so misli iztrgane iz prvotne logične povezanosti, v kateri jih je pisec napisal. S tem je značaj izvirnika žal še bolj zabrisan.

Sicer pa je izdaja, kakor že rečeno, vzorna in bo vsakemu, kdor se bavi z dobo našega preporoda, dragocen vir. *Janko Glaser.*

FRANC DERGANC

Svetozor. Prvi zvezek izbranih esejev. Ljubljana. 1936. Založila Učiteljska tisk. — Kako pa se izkopljemo sedaj iz tega usodnega zla, iz te degeneracije? »Vzgoja je tista skrivnost in vsemožna sila, ki ustvarja in oblikuje človeško dušo iz dednih dispozicij. Edino sredstvo za rešitev splošne krize je vzgojna realizácija nove zdrave in s o č u t n e (podčrtal V. P.) duše z metodičnim ponavljanjem pravilnih reakcij.« Res je, vzgoja je mogočna sila. Toda

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

koliko pa je sploh mogoče vplivati na dedno dispozicijo »z metodičnim ponavljanjem pravilnih reakcij«? Ali je tu mogoča kaka splošna metoda, ki bi veljala za vsako individualnost? Dr. Derganc najbrže pozablja, da je dedna dispozicija tako široko razpredena in zavisi od neštetih faktorjev, zunanjih in notranjih, da je tako različno usmerjena pri posameznih individuih. In kolektivnogenetična metoda naj bi bila uspešna? Ali ni tudi to le individualna metoda, da bomo »z metodičnim ponavljanjem pravilnih reakcij«, ki jih bo izbral neki človek in jih bo sprejela le neka določena skupnost ljudi, vzgajali ostalo človeštvo!

Saj to psihološko načelo metodičnega ponavljanja uporablja že avtor sam v svojem »Svetozoru«, ki ni le »ritmično odmevanje in vračanje vodilnih misli«, ampak poplava besedi in terminov, v katerem plava ne sotrudnorazvojno, marveč subjektivno drobno spoznanje edinozveličavnega verizma. Na katero psihološko načelo pa naj bi opozorili tistega, ki bi se pritoževal nad poigravanjem z besedami? To načelo bi bilo psihološko najinteresantnejše, ker bi pokazalo pravi in edini smoter tega verizma. Naša doba je res zelo razcepljena, stojijo si nasproti najskrajnejši poli človeškega spoznanja in kako naj plava v tem ostrem boju človek s »sočutno dušo« skozi ta »prenapet, pretiran egoizem, v superaktivaciji individualizma in perverziji slasti, v perverznem uživanju ob trpinčenju«, da ne bi pri tem trpela njegova »sočutna duševduhovnost«? Zatorej postavimo novo osnovo bodočemu življenju v eterični državi, ki je »skupna arena sotrudnorazvojne tekme svobodnih in enakopravnih državljanov in stanov«. In v tej državi je »v tej svobodni tekmi določena državi vloga sodnika in voditelja«. Kakor je videti, razume avtor nekako po svoje državo. Zanj so državljani eno, država pa drugo, in sicer nekaka snovna abstrakcija, vzvišena nad državljani in ima nalogo voditelja. Osnova te državne, meddržavne in naddržavne »celosti pa je brezpogojna konfesionalna, plemenska in strankarska toleranca«. V tej eterični državi so že podani vsi ti pogoji, imamo namreč dve združenji, ki živita za ta vzvišeni cilj, in sicer učiteljstvo in sokolstvo. Najbrže se je v tej eterični državi izgubila dnevna kronika političnih dogodkov ali pa je avtor v svojem vzvišenem idealizmu ni dobil na vpogled.

Za Dr. Dergančevo filozofijo je najznačilnejša teorija »sotrudnorazvojnega intelektualizma«, ki »najsilneje probija iz slovanske kolektivne duše«, ker so »slovanska plemena zaostala v ‚barbarstvu' primitivne etike, primitivnega sodoživljanja in sodelovanja«. Ali se slovanska duša res tako silno loči od drugih človeških duš po svoji kolektivnosti? Saj kakor vidimo je pri nas Slovencih ta »kolektivnost« naravnost vzorna. Toda, da bi se ta sotrudnorazvojni intelektualizem uveljavil, je potrebna sinteza slovanskega in francoskega (romanskega) duha, ker je slovanski kolektivni duši potreben francoski razum in rešitev duhovne in gospodarske krize se bo takoj posrečila. Tri osnovne točke tega sotrudnorazvojnega intelektualizma so po Dr. Dergancu spoznavnokritični noturizem, spoznavnokritični terminizem in spoznavnokritični konoturizem.

Spoznavnokritični noturizem trdi, da je »človeški razum sposobnost, ki zavisi od progresivne cerebracije«, in išče resnico, ki je »nedovršeno, razvojno, v dosegljivo bodočnost rastoče soglasje duha in stvari« ter se poslužuje pri

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Premru, Vladimir. Franc Derganc. 1936, Ljubljanski zvon

tem pojmov nedovršenih in neprirojenih bitnosti, ki se razvijajo v smeri vedno popolnejšega spoznanja. Človeški razum, dasi omejen, a se izpopolnjuje, išče torej resnico, ki se tudi razvija. Ima torej posla z dvojno omejenostjo, z lastno omejenostjo in z omejenostjo resnice kot take. Ali pa je ta resnica še resnica v smislu Dr. Dergančeve filozofije, je seveda drugo vprašanje! V vsakem idealističnem, pa četudi kolektivnorazvojnem spoznanju tiči iskanje neke višje, absolutne resnice, ki je izven prostora in časa. Da bi se Dr. Derganc izognil tej nadprirodni metafizični resnici zaradi kompromisarstva in verske tolerance verizma, postavi kot najvišji cilj verizma protislovno in znanstveno omejeno resnico, ki raste in se razvija z rastočim človeškim razumom. V svojem zaletu v zadregi odkloni nadprirodno metafiziko in jo prepusti poklicni teologiji, sam pa zaide pri tem v »metafizičen materializem«, ki ga istočasno vseskozi odklanja kot individualistično degeneracijo. Postavlja pravilno trditev o tezi, antitezi in sintezi, pa se povzpne s svojim filozofsko prodirnim razumom do sinteze, ki se izogiblje vsakemu konfliktu s tem, da priznava bogu, kar je božjega in človeku, kar je človeškega. Dasi veruje v sposobnosti, je vseeno globoko religiozen (ker je religija le povezanost prirodnega z nadprirodnim) in vidi v svojem dualizmu duše in materije snovno edinstvo.

Spoznavnokritični terminizem logično nadaljuje započeto delo in zatrjuje, da je »vsaka še tako nadarjena oseba (odklanja torej vsesplošno genialnost, dasi jo Tyršu deloma priznava) po svojem razumu specifično (to se pravi na svoj lasten način, poudaril V. P.) omejena, tako da ni sposobna sama iz sebe spoznati nobene resnice«. Kako pa je spoznal Dr. Derganc, da je verizem prava in resnična življenjska filozofija? Morda na osnovi neštetih sotrudnorazvojnih spoznanj celokupnosti ali kot posameznik, čigar razum je »specifično omejen«? Saj sta vendar »po edino pravilnem, kolektivnem in celostnem pojmovanju občestva posameznik in njegovo osebno mnenje brezpomembna«! Dr. Derganc pa, sam poedinec, vrednoti po pojmovanju in spoznanju poedincev, Aristotela, Solovjeva, Kanta, Tyrša itd. Ali to tudi odgovarja soglasju »duha in stvari«? Da pa ne bi prišel poedinec, ki pravilno opazuje in svoja opazovanja pravilno analizira in iz njih zaključuje, do takih »omejenih resnic« sam in ne sotrudnorazvojno, je že samo po sebi nesmiselna trditev, katero Dr. Derganc sam zametuje s svojim delom, ki naj bi bilo plod kolektivnega razvoja. In da mnenja poedincev niso brezpomembna, dokazuje vsa človeška zgodovina.

Spoznavnokritični konoturizem zaključuje seveda iz vsega prejšnjega, da se »omejeni individualizem svobodno razvija, razširja in dopolnjuje v dveh smereh« in sicer, »da se specifične omejenosti individujev medsebojno dopolnjujejo« (iz česar bi lahko sklepali, da »specifična omejenost« avtorjevih spoznanj dopolnjuje »specifično omejenost« Aristotela, Sokrata, Kanta itd. in predvsem Tyrša) in da se tudi »časovno individualni prispevki spoznavanja v historičnem razvoju dopolnjujejo«, ker je »sotrudnorazvojna znanost v dosegljivo bodočnost rastoča zgradba«.

Te tri doktrine naj bodo organična enota v smislu »celostne integracije« in naj bodo »Aleksandrov meč, ki preseka gordijski vozel sodobne materialne in duhovne krize«. Ta meč pa naj vzame v roke po možnosti slovanski ko-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Premru, Vladimir. Franc Derganc. 1936, Ljubljanski zvon

lektiv, duševno prerojen s francoskim razumom. Iniciativo za to naj vzame v roke kaka velika moderna država, ki bo napredna kakor na primer Francija, Amerika ali Rusija ali pa tudi Nemčija, ker jo tudi »usposabljajo njeni kolonialni instinkti za propagando nove civilizacije«.

Da bi se podrobneje spuščali v teze posameznih esejev, ni niti potrebno niti koristno. Knjiga je res sinteza, ki postavlja po eni strani nedokazane trditve, po večini le domneve, in zametuje po drugi strani dognana dejstva in nešteta res »sotrudnorazvojna« spoznanja dolgih stoletij brez razlogov in le zaradi tipičnega slovenskega kompromisarstva za vsako ceno. Je to »kamenček« v »mozaiku« slovenske filozofije, ki niti malo ne upošteva gospodarskih dejstev in faktorjev in njih povezanosti s kulturo in splošnim razvojem človeštva. *Vladimir Premru*

SOCIALNI OBZORNIK

ŠTUDIJ O NAŠI VASI

PROPADANJE KMEČKEGA GOSPODARSTVA

V naši sredini družbenih odnosov, ko je propadanje kmečkega gospodarstva očitno, nihče ne more o tem več resno dvomiti, vlada mnogo zmešanih pojmov o bistvu in o osnovah dogajanja. Trditve o »sovražnikih kmečkega doma«, ki da so take narave, da bi se dali odstraniti brez poseganja v bistvo družbenega dogajanja, take in podobne trditve[1] so znak plitkosti presojanja in nezasidranosti v razmerah, katere nevzdržno in nujno usmerjajo gospodarski razvoj in življenje v naši vasi.

Zemlja — privatna lastnina — je razdeljena med veleposest in kmečko gospodarstvo. V kmečkem gospodarstvu so načelno enakopravni vsi člani posamezne družinske skupnosti. Oni so solastniki družinske privatne lastnine. Ko se razbije posamezna družinska skupnost (ta traja skozi eno generacijo) v nove družinske skupnosti, in sicer večinoma v novo *kmečko* družinsko skupnost, razpade tudi gospodarstvo na enakovredne dele, odnosno se izčrpa za deleže v obliki dot. V obeh primerih je kmečko gospodarstvo oslabljeno, drobi se neposredno ob delitvi, posredno propada zaradi izčrpanosti v zvezi z dotami.

Razvoj kmečkega gospodarstva ob uveljavljenju načel o privatno lastninskih pravicah vodi v smeri stalne drobitve in slabitve, ki ne neha niti se ne zmanjša, ker število solastnikov od generacije do generacije ne pada, ampak istočasno, ko je kmečkih gospodarstev vedno več, a so tudi vedno manjša, ob velikem prirastku kmečkega ljudstva raste, čeprav mnogo ljudi zapušča zemljo in se izživlja v drugih panogah gospodarskega življenja.

Pod vedno bolj utesnjenimi pogoji mora zemlja (četudi bi vsa ostala v ljudski lasti!) *preživljati vedno več ljudi, nuditi vedno več dobrin, ustrezati vedno težjim pogojem.*

Druga važna ugotovitev v strukturi našega kmečkega gospodarstva je *parcelska raztrganost*, s tem v tesni zvezi pa še silno ohranjeno stremljenje,

[1] Glej knjigo drja. Josipa Jeraja „Naša vas", izšlo pri Slovenski šolski matici v Ljubljani 1933.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije